

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια Β1, 4-6, 1103a 26-1103b 12

A1.

α.

1-Σ: *τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν*

2-Λ: *καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν... διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης*

3-Λ: *Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν ... καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται*

β.

Εφόσον η διάκριση των πολιτευμάτων σε *ἀγαθὰ* (=ανώτερα) και *φαῦλα* (=κατώτερα) γίνεται με κριτήριο τη μεγαλύτερη ή μικρότερη βοήθεια που προσφέρουν στον πολίτη οι νομοθέτες για να κατακτήσει, με τη δική τους καθοδήγηση, την αρετή και συνεπώς η αποτελεσματική σύνδεση του *ἔθους* με το *ἦθος* μέσα στο πολιτικό περιβάλλον αποτελεί το ανώτατο κριτήριο για την ποιότητα του νομοθέτη και του πολιτεύματος, η δεικτική αντωνυμία *τούτῳ* παραπέμπει emphaticά σε αυτό το κριτήριο.

B1.

Ο Αριστοτέλης παραθέτει εδώ επιχειρήματα, όπου μεταχειρίζεται αναλογικό τρόπο σκέψης πολύ συχνά, για να τεκμηριώσει την κεντρική θέση ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι ἐμφυτες, αλλά επίκτητες ιδιότητες. Αρχικά, για να εξηγηθεί η λειτουργία του σχήματος *δυνάμει-ἐνεργεία* σε σχέση με τις ηθικές αρετές ο Αριστοτέλης καταφεύγει στον αναλογικό τρόπο σκέψης με το παράδειγμα της αίσθησης (*ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον*): η αίσθηση της όρασης (της ακοής) προϋπάρχει στον άνθρωπο ως δυνατότητα και με το *ὄρᾶν* (*ἀκούειν*) ενεργοποιείται. Ενδεικτικά, με την παραβολική πρόταση *«ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν»* δηλώνεται ότι η διαδικασία απόκτησης των ηθικών αρετών είναι ανάλογη μ' εκείνη της απόκτησης των τεχνών: τις αποκτούμε αφού πρώτα τις εφαρμόσουμε στην πράξη (*τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον*). Αναλογική, επίσης, είναι και η αντιστοιχία που υπάρχει στα παραδείγματα από το πεδίο των τεχνών (οικοδομικής, κιθαριστικής) και των αρετών (δικαιοσύνης, σωφροσύνης, ανδρείας): *οὔτῳ δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι*. Ο Αριστοτέλης εννοεί προφανώς ότι με τις αρετές συνδέονται δύο είδη πράξεων: α) οι πράξεις άσκησης με σκοπό την απόκτηση των αρετών (δυνάμει κατάσταση) και β) οι πράξεις της αρετής, αφού έχει γίνει ἔξη (μόνιμο γνώρισμα του χαρακτήρα) και αυτό αντιστοιχεί στην ενεργεία κατάσταση. Στη συνέχεια για να ενδυναμώσει τη θέση του για τον αποφασιστικό ρόλο του *ἔθους* επικαλείται

τα συμβαίνοντα στις πόλεις, όπου οι νομοθέτες επιδιώκουν να κάνουν τους πολίτες ενάρητους με την άσκηση σε καλές συνήθειες. Η επιτυχία ή η αποτυχία τους εξαρτάται από τους ίδιους παράγοντες που ισχύουν αναλογικά και στην περίπτωση των επιμέρους τεχνών (*ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη*). Ο Αριστοτέλης αναφέρεται πρώτα στις καλές τέχνες (*κιθαρίζειν, κιθαριστής*) και μετά στις χρήσιμες (*οἰκοδομεῖν, οἰκοδόμος*). Με τη χρήση του αναλογικού εμπειρικού παραδείγματος (*ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες*) ο Αριστοτέλης δείχνει ότι στην πράξη η ποιότητα της άσκησης και της μαθητείας προσδιορίζει την ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας. Με τη σκέψη αυτή ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αποδείξει ότι η ηθική αρετή προϋποθέτει τον εθισμό και η ποιότητα της ηθικής αρετής είναι ανάλογη της ποιότητας του εθισμού. [350 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, *Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς*, 443 c-d

Ο Πλούταρχος στο παράλληλο κείμενο μεταχειρίζεται έννοιες της αριστοτελικής ηθικής με κάποιες διαφοροποιήσεις στη σημασία τους. Τις ηθικές αρετές ο Πλούταρχος τις προσεγγίζει μέσα από την αντίθεση λόγου-πάθους ως «*ἐλλειψη πάθους*» και κυρίως «*συμμετρία παθῶν και μεσότητα*». Για τον Πλούταρχο καθοριστικός είναι ο ρόλος του έλλογου μέρους της ψυχής καθώς «*ο λόγος, μάλιστα, εμφυτεύει τις ηθικές αρετές διὰ της φρονήσεως, κάνοντας τη δύναμη του παθητικού ευπρεπή έξη*». Φαίνεται έτσι να παρεκκλίνει από την κεντρική θέση του Αριστοτέλη στο κείμενο αναφοράς ότι η ηθική αρετή δεν είναι έμφυτη, αλλά επίκτητη ιδιότητα του χαρακτήρα (*ἦθους*). Οπωσδήποτε, ο Πλούταρχος μεταχειρίζεται τον όρο *έξις* με την αριστοτελική του σημασία, ως μόνιμη ιδιότητα (θετική/ευπρεπής) που ο άνθρωπος έχει αποκτήσει με τη βοήθεια της φρονήσεως. Και η ασαφής παραπομπή («*λέγεται*») ότι «*η ψυχή κατέχει τα εξής τρία: δύναμη, πάθος, έξη*» ενδέχεται να έχει αριστοτελική προέλευση. Η λέξη δύναμη ορίζεται ως «*αφετηρία ή υλικό του πάθους*» και θυμίζει την κλασική αριστοτελική αντίστιξη *δυνάμει-ένεργεία* (*ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνονται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα*). Ωστόσο, για τον Αριστοτέλη οι αρετές, ως *έξεις*, είναι ενεργήματα της ψυχής, τα οποία δια της επαναλήψεως αποκτούν συγκεκριμένη μορφή. Για τον Πλούταρχο πάλι «*η έξη, ..., είναι ισχύς και κατάσταση της δύναμης του αλόγου, που προέρχεται από τη συνήθεια*». Και οι δύο πάντως συμφωνούν ότι η έξη είναι κατάσταση πραγμάτωσης. Επιπλέον, όπως ο Αριστοτέλης επισημαίνει «*ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται*», η επανάληψη δηλαδή ενεργειών με όμοιο πρόσημο είναι συγχρόνως η αιτία και το μέσον για τη δημιουργία των ηθικών αρετών, παρόμοια και ο

Πλούταρχος θεωρεί ότι η έξη καταλήγει στη δημιουργία ή στη φθορά της αρετής εφόσον «παιδαγωγήθηκε» σωστά ή άσχημα από τον λόγο (*«γίνεται, αφενός, κακία, αν το πάθος παιδαγωγήθηκε άσχημα από το λόγο, και, αφετέρου, αρετή, αν (το πάθος) παιδαγωγήθηκε σωστά»*). Και ο Πλούταρχος συμμερίζεται προφανώς τη θέση του Αριστοτέλη ότι, αν η αρετή δεν ήταν αποτέλεσμα παιδαγωγικής διεργασίας, δεν θα υπήρχε καν ανάγκη δασκάλου (*Εί γάρ μή οὔτως εἶχεν, οὐδέν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί*). Παρόλες λοιπόν τις διαφοροποιήσεις, η προσέγγιση του Πλουτάρχου σχετικά με τη λειτουργία του εθισμού και του λόγου στη διαμόρφωση των αρετών καταλήγει σε παρόμοια συμπεράσματα με τα *Ηθικά Νικομάχεια* του Αριστοτέλη. [370 λέξεις]

B3. α-Λ, β-Σ, γ-Λ, δ-Λ, ε-Σ

B4. 1-ε, 2-δ, 3-α, 4-ζ, 5-γ